

Asia: VN/27452/2020

Viranomaisten ja julkista tehtävää hoitavien kokemukset julkisuuslain toimivuuteen ja julkisuusperiaatteen toteuttamiseen liittyen

Lausunnonantajan lausunto

1. Toteutuuko julkisuusperiaate asianmukaisella tavalla? Jos ei, niin mitkä ovat nähdäksenne toteutumisen keskeisimmät esteet?

Julkisuusperiaatteen keskiössä ovat viranomaistoiminnan läpinäkyvyyden lisääminen, valvonnan toteuttamisen sekä luottamuksen ylläpitäminen. Jotta voidaan todeta, että julkisuusperiaate toteutuu asianmukaisesti, erityisesti sen keskiössä oleva viranomaistoiminnan valvominen, on myös viranomaisessa asioivan kansalaisen tietosuoja pystyttävä toteuttamaan asianmukaisesti eri käsittelykonteksteissa. Koska kansalainen voi harvoin vaikuttaa siihen, käsittelee viranomainen häntä koskevia tietoja vai ei, tulee erityisesti kiinnittää huomioita siihen, että julkisuus kohdistuu tietoon, joka nimenomaisesti auttaa arvioimaan viranomaistoiminnan asianmukaisuutta, eikä sellaiseen tietoon, joka voi aiheuttaa tarpeettomia haittavaikutuksia yksittäiselle kansalaiselle. Kansalaisen tulee voida luottaa siihen, että hänen henkilötietojaan käsitellään asianmukaisesti silloin, kun hän asioi viranomaisessa.

Tuomioistuinvirasto arvioi keskushallintoviranomaisena tässä lausunnossaan myös sitä, kuinka julkisuusperiaate toteutuu tuomioistuinsektorilla ja minkälaisia haasteita siinä on esiintynyt. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että julkisuusperiaate toteutuu oikeudenkäynneissä pääsääntöisesti hyvin. Tuomioistuinten hallussa olevat asiakirjat samoin kuin asian käsittely istunnoissa on pääsääntöisesti julkista.

Julkisuusperiaatteen toteutumisessa on haasteita, jotka liittyvät erityisesti lausuntopyyntöjen kysymyksessä 5 tarkoitettuun julkisuusääntelyn ja henkilötietojen suoja koskevien säännösten yhteensovittamiseen. Lähes poikkeuksetta, tuomioistuinsektorilla julkisuusperiaatetta toteutettaessa, joudutaan myös arvioimaan tietosuojaan liittyviä kysymyksiä. Tuomioistuinten julkisuuteen ja henkilötietojen käsittelyyn (ml. tietojen luovuttamiseen ja tietopyyntöjen toteuttamiseen) liittyvä lainsäädäntö on sirpaloitunut lukuisiin eri lakeihin (muun muassa tietosuoja-asetus (679/2016), tietosuojalaki (1050/2018), laki henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa sekä kansallisen turvallisuuden yhteydessä (679/2016), laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä

tuomioistuimissa (370/2007), laki oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa(381/2007), laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999)).

Julkisuuslakia sovelletaan tuomioistuinten lainkäyttöasioissa vain toissijaisesti. Julkisuuslakia sovelletaan kuitenkin myös oikeudenkäyntiasioissa siltä osin, kuin oikeudenkäynnin julkisuutta koskevissa erityislaeissa ei toisin säädetä. Mainitut erityislait eivät sisällä säännöksiä siitä, miten julkisuusperiaatetta asiakirjojen osalta toteutetaan (lukuunottamatta kuva- ja äänitallenteita YTJulkL 13 §:n 2 mom.), eli miten oikeudenkäyntiasiakirjasta annetaan tieto sitä pyytävälle. Näiltä osin tuomioistuimissakin sovelletaan julkisuuslain 16 §:ää. Tämän säännöksen soveltamiseen on liittynyt tulkintaongelmia ja myös epäyhtenäistä käytäntöä.

Oikeudenkäynnin julkisuus on turvattu perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Oikeudenkäynnin julkisuutta määritetään seuraavan nelikentän kautta: Käsittelyjulkisuus, diaarijulkisuus, asiakirjajulkisuus ja ratkaisujulkisuus. Julkisuudella suojataan asianosaista viranomaisen mielivaltaista toimintaa ja vapauden riistoa vastaan, varmistetaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä sekä välitetään tietoa oikeusjärjestyksen sisällöstä, jotta ratkaisutoiminta on ennakoitavaa ja ennalta ehkäisevää. Edellä esitetyistä syistä johtuen, julkisuusperiaatteella on tuomioistuinten toiminnassa tavanomaisesta viranomaistoiminnasta poikkeava merkitys.

Tuomioistuinsektorilla henkilötietojen käsittelyyn liittyvissä kysymyksissä kokonaiskuvan hallinta sekä lainmukaisen ratkaisun löytäminen yksittäisissä tapauksissa edellyttää lukuisten eri lakien ja säännösten yhtäaikaista soveltamista sekä syvällistä asiantuntemusta säännösten sisällöstä. Lainsäädännön sirpaleisuus, vaikeaselkoisuus sekä se, että eräiltä osin nyt voimassa olevan kansallisen sääntelyn soveltuvuutta on arvioitava EU-oikeuden etusijaisuusperiaatetta vasten, voivat osaltaan johtaa epäyhtenäisiin käytäntöihin asiakirjojen julkisuutta koskevissa ratkaisuisa. Tietosuojalainsäädäntökehikon muutos asettaa myös kovan paineen arvioida, ja tarvittaessa ajantasaistaa, oikeudenkäynnin julkisuutta koskevissa laeissa tehtyjä ratkaisuja. Vain tätä kautta voidaan todeta, että kansallinen lainsäädäntömme on arvioitu tietosuoja-asetusta vasten sen edellyttämällä tavalla.

Julkisuusperiaatteen toteutumista estää käytännössä usein se, että viranomaiset saattavat tulkita julkisuuslakia liian varovaisesti. Ennen kuin tästä saadaan tuomioistuimen, viime kädessä Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu, voi prosessiin mennä vuosia ja tilanne voi olla julkisuusintressin kannalta käytännössä jo ohi.

2. Liittyykö julkisuuslain säännösten käytännön toimivuuteen (esim. asiakirjan käsite, asiakirjan julkiseksi tulemisen ajankohta) haasteita? Jos liittyy, niin kuvatkaa tarkemmin millaisia?

Asiakirjan käsitteettä on syytä tarkastella ja kehittää niin, että käsite olisi ulottuvuudeltaan mahdollisimman selkeä, riippumatta siitä, millaisessa muodossa viranomaisten vastaanottama ja tuottama aineisto, on tai millaista tiedonsiirtotapaa käyttäen se on välitetty.

Asiasta viestitään nykyään runsaasti sähköisesti. Kun kysymyksessä on viranomaisen asiakirja, tulee se kirjata asiarekisteriin asianmukaisesti. Erityisesti viranomaisen sidosryhmäyhteistyössä tapahtuvan sähköpostikirjeenvaihdon osalta on joskus vaikea hahmottaa, mikä kaikki sähköpostikirjeenvaihto on täyttää asiakirjan vaatimuksen ja on tarpeen kirjata asiarekisteriin. Myös viranomaistoiminnassa on otettu käyttöön erilaisia yhteistyöalustaja (esim. Tiimeri) ja viestintäratkaisuja (skype, chat, sosiaalisen median tilit, whatsapp, webropol), joiden yhteydessä on haastavaa arvioida, milloin tiedosta muodostuu viranomaisen asiakirja (esim. Skype-keskusteluista tallentuva keskusteluhistoria).

On syytä harkita, tulisiko asiakirjan käsitteen sijaan suojattavaksi kohteeksi määritellä itse tieto. Viranomaisille tulee usein tietopyyntöjä, joissa pyynnön kohteena voi olla yksittäinen asiakirjasta ilmenevä tieto tai muu viranomaisen hallussa oleva tieto (esim. tilastoista saatava tieto), eikä itse asiakirja. Esimerkiksi voidaan pyytää tietoa siitä, kuka on toiminut tuomioistuimessa avustajana asiassa Dnro X ja Y.

Viranomaistoiminnassa syntyy entistä enemmän erilaisia tallenteita, kuten kuva- ja/tai äänitallenteita. Tällaisissa aineistoissa julkisten ja salassa pidettävien osioiden erottelu sekä tarvittaessa poistaminen, voi olla haastavampaa, kuin perinteisessä asiakirjallisessa aineistossa. Erityisesti salassapito- ja luokitusmerkintää koskevaa säännöstä (JulKL 25 §) tulisi arvioida sitä vasten, kuinka se on käytännössä toteutettavissa eri muodossa olevien aineistojen osalta.

Asiakirjat tuotetaan yhä enenevässä määrin osittain tai kokonaan automaattisesti asianhallintajärjestelmien sisältämien tietojen avulla. Tästä syystä asiakirjan käsitteen suhdetta asianhallintajärjestelmien diaaritietoihin on tarpeen täsmentää uudistettavassa julkisuuslaissa.

Voimassa oleva julkisuuslainsäädäntö on soveltunut toimintaympäristöön, jossa asianhallintajärjestelmien sisältämät tiedot ovat luonteeltaan viranomaisen asiakirjoja ja diaaritietoja. Muuta oikeudenkäyntiaineistoa sekä asian käsittelyä helpottavaa ja tukevaa aineistoa, kuten muistilappuja ja epävirallisia muistioita, on säilytetty ja käytetty paperimuotoisena, eikä niistä ole tehty tehdä kirjauksia asianhallintajärjestelmään. Siirtyminen kokonaan sähköiseen työskentelytapaan merkitsee muutosta nykytilanteeseen. Sähköiseen asianhallintajärjestelmään liitetään erilaisia tuomioistuinten sisäistä työskentelyä tukevia muistiinpanoja, merkintöjä ja asia- ja avainsanoja.

Julkisuuslakia uudistettaessa onkin tarpeen kiinnittää huomiota digitaaliseen toimintaympäristöön siirtymisen vaikutuksiin ja erityisesti tällaisten, käsittelyn helpottamiseksi asianhallintajärjestelmään syötettävien tietojen ja sähköistä työskentelyä tukevien asia- ja avainsanojen ja metatietojen sääntelyyn. On syytä selkeyttää ovatko tällaiset merkinnät vain yksityisiä muistiinpanoja vai onko kysymys esimerkiksi niin sanotun neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvista ei-julkisista tiedoista.

Vastaavanlaisia täsmennystarpeita liittyy myös viranomaisten väliseen tiedon kulkuun sähköisten järjestelmien välillä. Konkreettinen esimerkki tällaisesta sääntelytarpeesta on esimerkiksi esitutkintalain 4 luvun 19 §:ssä tarkoitettu asianomistajan esittämä pyyntö saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta, joka on JulKL 24 §:n perusteella myös asianosaisilta salassa pidettävää tietoa. Tällainen tieto tulisi voida välittää esitutkintaviranomaisen tietojärjestelmästä syyttäjän tietojärjestelmään, sieltä edelleen tuomioistuimen tietojärjestelmään ja lopulta täytäntöönpanoviranomaiselle. Tiedon pitäisi liikkua ketjun läpi ilman vaaraa sen tulemisesta julkiseksi, mutta nykyisten säännösten perustella on epäselvää, onko tämä mahdollista.

Myös henkilörekisterin käsite on harhaanjohtava ja vanhentunut. Tätä avataan perusteellisempi otsikon 5. yhteydessä.

3. Oletteko havainneet julkisuuslain yksittäisissä säännöksissä tai rakenteessa epäselvyyttä tai tulkinnanvaraisuutta, jotka vaikeuttavat olennaisesti säännösten soveltamista? Nimetkää ongelmia aiheuttavat lainkohdat ja kuvatkaa havaintoa tarkemmin.

Julkisuuslaissa lähdetään siitä, että jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta. Koska viranomaisen harkinta on huomattavasti monipolvisempaa tietopyynnön yhteydessä, aiheuttaa edellä esitetty osin virheellisiä odotuksia esimerkiksi siitä, milloin ja millä edellytyksillä henkilötietoja sisältäviä julkisia asiakirjoja voidaan luovuttaa.

Asiakirjan luovuttamista koskeva prosessi edellyttää moniportaista harkintaa, joka olisi syytä selkeyttää tulevaan lainsäädäntöön. Ennen kuin viranomainen voi luovuttaa tietopyynnön perusteella tiedon, on sen arvioitava ainakin seuraavia kysymyksiä: 1) onko kysymyksessä asiakirja vai ei? 2) onko asiakirja tullut julkiseksi vai ei (ajankohta)? 3) onko tieto julkinen vai salassa pidettävä? 4) sisältääkö pyydettävät tiedot henkilötietoja vai ei? ja 5) mikä on tietojen antamistapa?

Julkisuuslain 13 § edellyttää, että ”Pyyntö saada tieto viranomaisen asiakirjan sisällöstä on yksilöitävä riittävästi siten, että viranomainen voi selvittää, mitä asiakirjaa pyyntö koskee.” Käytännössä tietopyynnot ovat voineet olla hyvinkin ylimalkaisia ja pyydettyä asiakirjaa tai asiakirjaotosta on ollut vaikeaa, jollei mahdotonta löytää pyynnön perusteella. Käsitteet siitä, minkälaisia hakuominaisuuksia käytettävissä olevissa tietojärjestelmissä on olemassa, on osin hämärtynyt (vrt. Google:n hakutoiminnot). Asiakirjapyynnön täsmäntäminen voi edellyttää huomattavaa työmäärää.

Julkisuuslain 13 §:n 1 momentissa todetaan myös, että ”Tiedon pyytäjän ei tarvitse selvittää henkilöllisyyttään eikä perustella pyyntöään, ellei tämä ole tarpeen viranomaiselle säädetyn harkintavallan käyttämiseksi tai sen selvittämiseksi, onko pyytäjällä oikeus saada tieto asiakirjan sisällöstä.” Jotta viranomainen voi varmistaa henkilötietojen luovutuksen yhteydessä vastaanottajan lainmukaisen käsittelyoikeuden, on usein tarpeen tiedustella tiedon käyttötarkoitusta, jollei se

muutoin ilmene jo tietopyynnöstä. Samaisen julkisuuslain säännöksen 2 momentti, ja etenkin 16 §:n 3 momentti, myös velvoittavat tähän. Myös laskutusmenettely, tietojen välittäminen turvasähköpostin kautta, vaatimukset asiarekisteriin merkittävistä tiedoista (laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta 26 §:n 3 mom. 3 kohta), lokitietoja koskevat vaatimukset (laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta 17 §, laki henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvaamisen yhteydessä 19 §:n 1 kohta) sekä tiesuoja-asetuksesta tulevat rekisteröidyn oikeudet (vastaanottajien yksilöinti, mm. 15 art. 1 c oikeus saada pääsy tietoihin) johtavat tarpeeseen yksilöidä tarkemmin se taho, jolle viranomaisen tietoja luovuttaa. Tätä lähtökohtaa on syytä täsmentää siten, että asiakirjaa etsittäessä asiointi on mahdollista nimettömänä, mutta kun asiakirja löytyy, ja sen tietosisällön perusteella on selvää, että harkintaa tiedon luovuttamisen edellytyksistä on tarpeen tehdä, tietopyynnön esittäjän yksilöinti on nykyisen lainsäädäntökehikon mukaisesti mahdollistettava.

Julkisuuslain 5.4 §:ssä todetaan seuraavaa: Lakia sovelletaan viranomaisissa työskentelevien sekä viranomaisten ja niiden lukuun toimivien yksityisten ja yhteisöjen välisiä neuvotteluja, yhteydenpitoa ja muuta niihin verrattavaa viranomaisten sisäistä työskentelyä varten laadittuihin asiakirjoihin vain, jos asiakirjat sisältävät sellaisia tietoja, että ne arkistolainsäädännön mukaan on liitettävä arkistoon. Jos asiakirjat kuitenkin liitetään arkistoon, viranomaisen voi määrätä, että tietoja niistä saa antaa vain viranomaisen luvalla. Uudempi tietosuojasääntely ja tiedonhallintalaki (21.2 §) ovat muuttaneet arkistoinnin käsitettä (arkistointi vain yleisen edun mukaiseen tarkoitukseen tapahtuvaa tutkimuksellista ja pitkäaikaista säilyttämistä), tuo julkisuuslain säännös vaatii päivittämistä, sillä käsitteellisesti se on nyt epäselvä.

4. Ovatko digitalisaatio, muuttuneet tiedonkäsittelytavat tai muut muutoksettoimintaympäristössä aiheuttaneet haasteita julkisuuslain soveltamisessa tai julkisuusperiaatteen toteutumisessa? Jos ovat, niin kuvatkaa näitä muutoksia ja sitä, miten ne vaikuttavat lain soveltamiseen?

Rikosprosessiketjun viranomaiset soveltavat eri julkisuuslakeja. Esitutkintaviranomaiset ja syyttäjät soveltavat lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta (JulKL), kun taas yleiset tuomioistuimet soveltavat ensisijaisesti lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YtJulKL). JulKL:n säännöksiä esitutkinta-asiakirjojen salassapitoperusteista tulisi selkiyttää ja täsmentää ja esitutkintaviranomaisten ja tuomioistuinten noudattamia salassapitoperusteita tulisi tarkastella kokonaisuutena ja toisiinsa peilaten. Asianosaiset saavat sähköiset esitutkintapöytäkirjat ensisijaisesti esitutkintaviranomaisilta. Poliisin antamien asianosaisille toimitettavien asiakirjojen salaamismerkinnät ovat esitutkintaviranomaisen tekemät ja vastaavat esitutkintaviranomaisten tulkintaa ja JulKL:n soveltamisessa tehtyjä salassapitoratkaisuja. Tämä aiheuttaa haasteita rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa, kun tuomioistuimet soveltavat omaa erityislakiaan, minkä seurauksena asiakirjat ovat yleensä tuomioistuimessa huomattavasti laajemmin julkisia kuin esitutkintaviranomaisten tekemien salaamispäätösten perusteella. Salassapito prosessin aikana riippuu sovellettavasta laista ja voi muuttua kesken prosessin riippuen siitä, kuka viranomaisen tietoa käsittelee. Tämä johtaa käytännössä siihen, että median edustajat pyytävät usein esitutkintapöytäkirjoja mieluummin tuomioistuimilta kuin poliisilta. Tämä taas johtaa tietopyyntöjen määrälliseen kasautumiseen tuomioistuimeen.

Haasteita aiheutuu myös siitä, että samoja asiakirjoja joudutaan tallentamaan useina eri versioina ja samasta sähköisestä aineistosta joudutaan laatimaan ja toimittamaan eri tahoille useita eri versioita riippuen viranomaisesta, joka aineistoa käsittelee. Asiakirjojen julkisuutta tulisi tarkastella rikosprosessiketjun eri viranomaisissa kokonaisuutena ja myös käytännön työtapoja ja asianosais- sekä yleisöjulkisuuden toteuttamisen tarpeita silmällä pitäen.

Julkisuuslaissa on osin varsin yksityiskohtaista sääntelyä salassa pidettävään asiakirjaan tehtävistä salassapitomerkinnoista (JulkisuusL 16a §). Erityisesti osittain salassa pidettäviä tietoja sisältävien asiakirjojen merkitsemisestä voitaisiin harkita annettavaksi oma säännöksensä.

Käytännössä julkisuuslain 34 § ei tunnista työtä, joka sähköisten asiakirjojen osalta on tehtävä silloin, kun niistä ryhdytään poistamaan henkilötietoja tai niitä pyritään muuttamaan anonyymiin muotoon, vaikka asiakirja olisikin julkinen ja luovutettaisiin sähköisessä muodossa. Usein tietojen poistaminen edellyttää sähköisen asiakirjan tulostamista ja manuaalista käsittelyä sekä uudelleen skannaamista, jotta asiakirja voidaan luovuttaa turvallisesti tietosuoja vaarantamatta. Kun pyrkimys on tuottaa anonyymisoitua tietoa, voivat toimenpiteet olla vieläkin vaativampia. Sääntelyä tulisi selkeyttää siltä osin, minkälaisia kustannuksia tällaisesta työstä voidaan periä. Vaatimukset viranomaisen tuottamasta anonymioidusta aineistosta ovat kasvaneet ja tulevat varmasti jatkossa kasvamaan, kun avoimen tiedon direktiivi implementoidaan kansallisesti.

5. Liittyykö julkisuuslain ja henkilötietojen suojaa koskevien sekä niitä yhteensovittavien (JulKL 16.3 §) säännösten tulkittamiseen mielestänne haasteita? Jos liittyy, niin kuvatkaa kokemaanne epäselvyyttä tai epäkohtaa mahdollisimman tarkasti.

Julkisuusperiaatteen ja tietosuojan yhteensovittaminen on arvioitava huomattavasti yksityiskohtaisemmin ja laaja-alaisemmin suhteessa tietosuoja-asetukseen ja sitä täydentävää kansallista tietosuojasääntelyä vasten. Voimassa olevassa laissa yhteensovittaminen on tehty lähinnä tuon viitatus säännöksen kautta, kun asiakirjaa pyydetään tulosteena, kopiona tai sähköisesti viranomaiselta. Käytännössä julkisuuden ja tietosuojan yhteensovittamisen kysymyksiä esiintyy usein myös monissa muissakin tilanteissa, kuten silloin, kun viranomaisella on tarve tiedottaa asioista, esimerkiksi nimitysasioista tai ratkaisukäytännöstä.

Henkilötiedon käsite on laaja ja kattaa myös välillisesti tunnistettavat tiedot (ml. pseudonymisoidut tiedot). Asiakirja-aineiston anonymisointi on käytännössä usein erittäin vaikeaa, jollei mahdotonta. Viranomaisen ratkaisukäytännöstä tiedottaminen (pseudonymisointuna) sekä tietosuoja tulee yhteensovittaa siten, että tällaiselle toiminnalle löytyy lainsäädännöstä myös tietosuojaan peilattuna yksiselitteiset ja asianmukaiset perusteet. Tuomioistuimen ratkaisut sisältävät poikkeuksetta henkilötietoja. Ei ole harvinaista, että yhdessä ratkaisussa voi olla henkilötietoja kymmenistä henkilöistä. Ratkaisujen sisältämät henkilötiedot eivät ole yksinomaan nimitietoja, vaan laaja joukko erilaisia henkilön tunnistamisen mahdollistavia tietoja. Tuomioistuinratkaisujen julkisuutta koskevien erityislain sääntöjen perusteella ratkaisut ovat kuitenkin pääsääntöisesti myös henkilötietojen osalta julkisia. Usein tuomioistuinratkaisut sisältävät myös erityisiä henkilötietoja tai rikostuomioita ja rikkomuksia koskevia tietoja, jotka tietosuojalainsäädännön nojalla nauttivat korotettua suojaa.

Tietyin edellytyksin ratkaisusta voidaan salata nimitiedot, mutta muiden tunnistamisen mahdollistavien tietojen poistaminen tuomiosta ei useinkaan ole mahdollista ilman, että ratkaisun sisältö samalla hämärtyy. Esimerkiksi rikoksesta tuomittavan rangaistuksen määrääminen riippuu usein sellaisista tekoon, teko-olosuhteisiin ja tekijöihin liittyvistä yksityiskohdista, jotka mahdollistavat myös ratkaisussa tarkoitettujen henkilöiden tunnistamisen. Vaatimukset lainkäytön avoimuudesta ja oikeudenkäynnin osapuolen henkilötietojen suojaamisesta eivät siis voi toteutua yhtä aikaa täysimääräisesti. Rikosasian oikeudenkäyntiä koskevassa erityissääntelyssä onkin selkeästi painotettu julkisuutta henkilötietojen suojan kustannuksella. Toisaalta samaan aikaan tietosuojasetus asettaa korotetun vaatimuksen siitä, että tällaisten tietojen käsittelyn tulee tapahtua viranomaisen valvonnassa (tietosuojasetus 10 art.) ja kansallisessa sääntelyssä rikostuomioita ja rikkomuksia koskevat tiedot on rinnastettu erityisiin henkilötietoihin, joiden osalta käsittelyperusteita on selkeästi rajattu ja joita koskee korotettu suojausvaatimus (tietosuojalaki 7 §). Tätä säännösten välistä jännitettä tulisi tarkastella kansallisen liikkumavaran puitteissa tietosuojasäännöksiä vasten, jotta ratkaisukäytännöstä tiedottaminen voidaan kestävästi perustella myös tietosuojasäännöksiä vasten.

Tietosuojasetusta sovelletaan sen 2 artiklan mukaan henkilötietojen käsittelyyn, joka on osittain tai kokonaan automaattista sekä sellaiseen henkilötietojen käsittelyyn muussa kuin automaattisessa muodossa, jotka muodostavat rekisterin osan tai joiden on tarkoitus muodostaa rekisterin osa. Rekisterillä puolestaan tarkoitetaan, mitä tahansa jäseneltyä tietojoukkoa, josta tiedot ovat saatavilla tietyin perustein, oli tietojoukko sitten, keskitetty, hajautettu tai toiminnallisin tai maantieteellisin perustein jaettu (tietosuojasetuksen 4 artiklan 6 kohta). Olennaista on havaita, kuinka tietosuojasetus on muuttanut muun muassa rekisterin määritelmää siten, että sen soveltamisalaan kuuluvat myös sellaiset asiakirjat tai asiakirjakokoelmat, jotka on järjestetty "tiettyjen perusteiden mukaisesti" (tietosuojasetuksen johdanto-osa kohta 15). Ottaen huomioon lainsäädännöstä tulevat vaatimukset siitä, kuinka viranomaisen on järjestettävä tiedonhallintansa (Laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019)), on vaikea nähdä, että mitkään viranomaisen asiakirjat voisivat sellaisenaan jäädä tietosuojasääntelyn soveltamisalan ulkopuolelle. Automaattisessa muodossa olevan tiedon osalta pohdintaa tietosuojasääntelyn ulottuvuudesta ei edes tarvitse tehdä. Tämän vuoksi, myös asiakirjojen luovutusta koskevia tilanteita tulee yksityiskohtaisemmin peilata henkilötietojen käsittelyyn oikeuttavia perusteita vasten.

Tarkastelun ulkopuolelle ei voi myöskään jättää julkisuuslain 16 §: 1 mom., jonka mukaan asiakirjan sisällöstä voidaan antaa tieto suullisesti, viranomaisen luona nähtäväksi tai jäljennettäväksi tai tulosteena tai kopiona. Tietosuojasetuksen mukaan "käsittelyllä" tarkoitetaan myös "tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville". Julkisuuslain 16 §:n 1 mom. tehty ratkaisu perustui ajatukselle, ettei kysymys ollut tietojen luovuttamisesta. Tietosuojasetuksen myötä tätä on tarkasteltava uudelleen.

Suuri osa tieto- ja asiakirjapyyntöistä tulee tuomioistuimiin sähköpostitse ja ne koskevat yksittäisiä ratkaisuja ja asiakirjoja. Asiakirjan antamistapaa koskeva JulkL 16 § aiheuttaa tulkintaongelmia tuomioistuinten toimintaympäristössä. Lainkohdan 1 momentissa oleva "antamalla kopio tai tuloste" ei sanamuotonsa mukaan koske sitä käytännössä yleisintä tilannetta, jossa tietoa pyydetään sähköpostitse. Tässä lienee osin taustalla se, että automaattinen käsittely lähtökohtaisesti menee

tietosuojasäännösten soveltamisalaan. Syytä olisi kuitenkin tässä kontekstissa selkeyttää mahdollisuus käsittelyyn yksinomaan henkilökohtaisia ja kotitaloutta koskevia tarkoituksia varten. Tämän lisäksi olisi syytä pohtia esimerkiksi sitä, onko sähköisessä maailmassa olemassa muita toimintatapoja toteuttaa julkisuutta kattavammin. Esimerkiksi tietosuoja-asetuksen 10 art. mahdollistaa kattavamman käsittelyn määrätyille tiedoille silloin, kun se tapahtuu ”viranomaisen valvonnassa”.

Todettakoon, että käytännössä on ollut lukuisia tilanteita, joissa nimenomaan julkisuuslain 16 §:n 1 nojalla rekisterinpitäjät pyrkivät keräämään sellaisia tietoja, joihin heillä ei ole lainmukaista käsittelyperustetta. Tässä kontekstissa ovat esimerkiksi työnhakijoista tehtävät taustaselvitykset. Työntekijän luotettavuuden selvittämisestä on yksityiskohtaiset säännöt laissa yksityisyyden suojasta työelämässä, jonka mukaan työntekijän rikosrekisteritietoja, rikosta ja tuomiota koskevia tietoja voidaan käsitellä ainoastaan siten, kuin laissa on asiassa nimenomaisesti säädetty. Kyseeseen tulevat siten rikosrekisterilaki ja -asetus, (770/1993, koskien lähinnä viranomaistyönantajia) ja turvallisuusselvityslaki (726/2015), laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002) tai laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä (148/2014). Tästä huolimatta työnhakijoista pyydetään laajalti tällaisia tietoja tuomioistuimista juuri julkisuuslain 16 §:n 1 nojalla. Vaikka viranomainen tunnistaa, että pyytävä taho on rekisterinpitäjä, joka todennäköisesti käsittelee henkilötietoja ilman lainmukaista käsittelyperustetta ja tietosuojasäännösten vastaisesti, käytännön keinot puuttua tilanteeseen, ovat rajalliset. Rekisteröidyn oikeuksien ja vapauksien kannalta voidaan puhua vakavasta haitasta, kun häntä koskevassa päätöksenteossa käytetään sellaisia tietoja, joiden käyttöön päätöksen tekijällä ei ole lainmukaista oikeutta. Tällainen ”kiertomenettely” tekee merkityksettömäksi asiasta säädetyn erityislain ja syrjäyttää laista ilmenevät tarkkarajaisuuden, täsmällisyyden ja oikeasuhtaisuuden vaatimukset sekä jättää heikommassa asemassa olevan rekisteröidyn ilman tosiasiallista suojaa.

Käytännössä on myös esiintynyt tietopyyntöjä, jossakin johonkin tehtävähakuun osallistuneiden henkilöiden (henkilöitä noin 200) tietoja on pyydetty julkisuuslain 16 §:n 1 mom. nojalla ”jäljennettäväksi” kameralla kuvaamalla. Erityisesti tiedon jäljentämisen osalta tallennusvälineiden kehittymisen kautta on syytä arvioida uudemman kerran sen suhdetta tietosuojasääntelyyn.

Tietosuojasääntelyssä suojan kohteena on yksittäinen rekisteröity, jota pyritään suojaamaan siltä, ettei henkilötietojen käsittelystä aiheudu hänelle haittavaikutuksia. Tätä taustaa vasten on syytä luopua jo nytkin osin vanhentuneesta ajatuksesta, että vasta määrällisesti useamman rekisteröidyn henkilötiedot (ns. massaluovutus) olisi se, joka aiheuttaisi tarpeen tietosuojasäännösten tarkastelulle tai siitä, että vastaanottajalla tulisi muodostua ”rekisteri” henkilötiedoista, että suojaa saisi. Jo nykyisen julkisuuslain hallituksen esityksen perusteluissa (HE 30/1998) tunnistetaan se, että ”Henkilötiedoille voi olla tarpeen tarjota suoja silloinkin, kun luovutettavat tiedot koskevat vain yhtä henkilöä”. Tästä huolimatta henkilötietolakia (521/1999) edeltäneen henkilörekisterilain (471/1987) mukainen massaluovutuksen käsite on jäänyt taustalle ”kummittelemaan” etenkin silloin, kun puhutaan ”henkilörekisteristä” tai sen muodostumisesta.

Myös yksittäisen henkilön henkilötietojen luovuttaminen voi aiheuttaa rekisteröidylle vakavia haittavaikutuksia. Lisäksi yksittäisen henkilön henkilötietojen asiaton tai lainvastainen päätyminen sivulliselle täyttää henkilötietojen tietoturvaloukkauksen tunnusmerkistön (tietosuoja-asetuksen 4 art. 12 kohta). Ajatus siitä, että tietosuojan taso on sidottu luovutettavien henkilötietojen lukumäärään ei sovi enää yhteen nykyisen tietosuojakehikon kanssa, jossa henkilötietojen käsittelyn vaikutuksia arvioidaan yksittäisen rekisteröidyn oikeuksien ja vapauksien kautta sekä henkilötietojen suojan tarvetta riskiperusteisen lähestymistavan kautta.

Vaativuudesta lainkäytön avoimuudesta sekä oikeudenkäynnin julkisuudesta ja tietosuojan toteutumisesta on syytä arvioida vielä tarkemmin myös tietojen antamistapaa koskevassa sääntelyssä. Näissä tilanteissa on syntynyt vaihtelevaa käytäntöä siitä, millä edellytyksillä pyyntöä on pidettävä julkisuuslain 16 § 1 momentissa tarkoitettuna asiakirjapyyntönä ja milloin taas saman pykälän 3 momentissa tarkoitettuna pyyntönä saada kopio tai tuloste viranomaisen henkilörekisteristä. Epäselvän tilanteen ratkaisemiseksi olisi syytä selkeyttää julkisuuslain 16 § sisältöä kokonaisuudessaan. Nykyinen sääntely aiheuttaa jatkuvia soveltamisongelmia ja on ilmeistä, että tämä on omiaan myös haittaamaan oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen toteutumista.

Nykyinen kehämäinen sääntely (tietosuojalaki viittaa julkisuuslakiin ja julkisuuslaki takaisin tietosuojalakiin), ilman sen tarkempaa yksilöintiä, on koettu myös epäselväksi (mm. EOA 1473/2016). Mikäli luovutuksen edellytyksenä on se, että vastaanottajan oikeudesta käsitellä henkilötietoja pitää varmistua, on kirjoitettava tarkemmin auki, mitä tässä harkinnassa on huomioitava. Tässä yhteydessä on ainakin kolme kysymystä, joihin on tarpeen kiinnittää huomioita: 1) onko vastaanottajalla olemassa henkilötietojen käsittelyperuste, 2) mitkä tiedot ovat tarpeellisia pyydetyntä käyttötarkoituksen kannalta ja 3) onko olemassa erityissäännöksiä, jotka asettavat lisävaatimuksia tiedon käsittelylle (esim. henkilötunnus, rikostuomioita ja rikkomuksia koskevat tiedot tai erityiset henkilötiedot)? Erityistä huomioita on kiinnitettävä siihen, että tietojen saantia koskevat reunaehdot eivät tyhjene vain punnintaan julkinen – salassa pidettävä, vaan myös käsittelyyn oikeuttavat säännökset voivat keskeisesti rajata tosiasiallisesti oikeutta käsitellä henkilötietoja (esimerkiksi henkilötunnuksen käsittelyä koskeva säännös) tai johtaa korotetun suojauksen vaatimukseen (tietosuojalaki 6 §:n 2 mom. ja 7 §:n 2 mom.).

Jotta henkilötietoja luovuttava viranomainen voi varmistua tietojen luovutuksen lainmukaisuudesta ja toteuttaa tietosuoja-säännösten edellyttämää osoitusvelvollisuutta tietosuoja-asetuksen 5 art. 2 kohta), on käyttötarkoituksen tiedustelu mahdollistava silloin, kun henkilötietoja luovutetaan. Tietosuoja-asetuksen 2 artiklan 2 c-kohdan mukaan tietosuoja-asetusta ei sovelleta henkilötietojen käsittelyyn, jonka luonnollinen henkilö suorittaa yksinomaan henkilökohtaisessa tai kotitalouttaan koskevassa tarkoituksessa. Henkilökohtaista tai kotitaloutta koskevaa toimintaa voi olla esimerkiksi kirjeenvaihto tai osoitteiston pitäminen sekä sosiaalinen verkostoituminen (tietosuoja-asetuksen johdanto-osa kohta 18).

Mikäli viranomaisella ei ole mahdollisuutta varmentua henkilötietojen luovutuksen yhteydessä tietoja pyytävän henkilötietojen käyttötarkoituksesta ja lainmukaisuudesta, ei se voi myös osoitusvelvollisuuden hengessä (tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 2 kohta) todentaa luovuttaneensa

tietoja lainmukaisesti. Julkisuuslain 16 §:n 3 kohta asettaa esimerkiksi suostumuksen edellytykseksi sille, jos viranomaisen luovuttaa tietoa suoramarkkinointia ja mielipide- tai markkinatutkimusta varten. Todettakoon, että käytännössä on ollut tilanteita, että tähän tarkoitukseen viranomaiselta on pyritty keräämään tietoja ilman suostumusta ja 16 §:n 1 mom. mukaisesti ”jäljentämällä”.

Ei myöskään ole tavatonta, että viranomaiselta saatuja asiakirjoja laitetaan sellaisenaan saataville esimerkiksi internetiin ja niin, että siitä ilmenevät henkilötiedot käyvät ilmi. Tuomioistuinten asiakirjojen luovuttamiseen liittyy mm. sellainen riski, että niitä aletaan yksittäisten henkilöiden toimesta jakamaan laajemmin esimerkiksi määrättyillä internetin forumeilla, jolloin ne saattavat ryhtyä elämään ”omaa elämäänsä”, eikä käyttötarkoitusta ei voida enää katsoa kotitalouspoikkeuksen piiriin kuuluvaksi. Olennaista on havaita, että julkisista asiakirjoista voi ilmetä muun muassa erityistä suojaa tarvitsevien henkilötietoja, kuten rikoksen uhrien tai lasten henkilötietoja. Haittavaikutukset tällaisesta oikeudettomasta käsittelystä voivat olla todella vakavia. Myös journalistisen käsittelyn määritelmä tarvitsisi tässä yhteydessä täsmennystä. Myös, mitä toimenpiteitä viranomaisen voi tehdä tilanteessa, kun se havaitsee, että sen julkisilla asiakirjoja ja niistä ilmeneviä henkilötietoja käsitellään tietosuojasäännösten vastaisesti (esim. käyttötarkoitussidonnaisuuden vastaisesti) tai muutoin epäasiallisesti aiheuttaen selkeää haittaa ja kärsimystä asiakirjoissa esiintyvillä henkilöille.

On tärkeää havaita, että myös yksittäisen tietopyynnön esittänyt kansalainen voi muuttua ”rekisterinpitäjäksi” ja siirtyä tietosuojasäännösten soveltamisalan piiriin, mikäli hän ryhtyy käsittelemään viranomaisilta saamiaan henkilötietoja muussa tarkoituksessa, kuin yksinomaan henkilökohtaisessa käyttötarkoituksessa. Tätä kautta myös seuraamusten asettaminen (ml. hallinnolliset seuraamusmaksut) on mahdollista tietosuojasäännösten mukaisesti. Tämän vuoksi viranomaisten tulisi luovutusten yhteydessä muistuttaa ja informoida siitä, että henkilötietoja vastaanottavat toimijat vastaavat omalta osaltaan tietosuojan toteuttamisesta.

Valvontaviranomaisten (eduskunnan oikeusasiamies, valtioneuvoston oikeuskansleri ja tietosuojavaltuutettu) ratkaisukäytännössä on havaittavissa painotuseroja ja osin myös erilaisiin toimintatapoihin ohjaavia ohjeistuksia, kun on kysymys julkisuuden ja tietosuojan yhteensovittamisesta. Esimerkiksi sitä, milloin tietopyynnön voidaan katsoa olevan perusteltua yksinomaan henkilökohtaisiin käyttötarkoituksiin tai milloin pyydettyjen tietojen käyttötarkoitusta on perusteltua lähteä tiedustelemaan, on esitetty poikkeavia näkemyksiä niin yleisessä ohjauksessa kuin ratkaisutoiminnan puolella (vrt. Tietosuojavaltuutetun opas ”Henkilötietojen luovuttaminen viranomaisen henkilörekisteristä, EOAK/1473/2016 ja OKV/441/1/2015). Tämä ei ole omiaan helpottamaan oikean toimintavan löytämistä käytännön tulkintatilanteissa.

Henkilötietojen suojaamiseen sekä käsittelyn lainmukaisuuden todentamiseen liittyvät vaatimukset edellyttävät nykykehikossa jo osin sitä, että tieto luovutuksen saajan henkilöllisyydestä yksilöidään luovutuksen yhteydessä (Laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019) 14 § ja 17 §, laki henkilötietojen käsittelystä rikosasioiden sekä kansallisen turvallisuuden yhteydessä (1054/2018) 19 §). Todettakoon että tuomioistuimiin on tullut lukuisia rekisteröityjen tarkastusoikeuteen liittyviä pyyntöjä, jossa on tiedusteltu sitä, kenelle vastaanottajille asiakirjoja tai niihin liittyviä tietoja on

luovutettu. Pyyntöjä on muun muassa perusteltu kokemuksilla siitä, kuinka viranomaisen asiakirjasta saatua tietoa on käytetty luovutuksensaajan toimesta esimerkiksi ”häpäisemiseen” tai ”mustamaalaamiseen”. Kansalaiset haluavat myös itse valvoa viranomaisen toteuttamaa henkilötietojen käsittelyä sekä sen lainmukaisuutta. Kun kansalainen pyytää lokitietoja asianosaisuuden perusteella sen varmentamiseksi, että viranomainen on käsitellyt henkilötietoja lainmukaisesti, on haastavaa tulkita sitä, milloin kynnys asianosaisuudesta täyttyy siten, että lokitietoja koskevat tiedot tulee kansalaiselle antaa.

Ylipäättään asianosaisen tiedonsaantioikeutta ja oikeutta käsitellä henkilötietoja tulisi täsmentää. Esimerkiksi työhakutilanteissa asianosaisuuden perusteella voi kattavastikin hankkia tietoja laajasta joukosta hakijoita.

6. Oletteko havainneet tiedon pyytäjien oikeusturvaan tai noudatettaviin menettelysääntöihin liittyviä epäkohtia? Kuvatkaa tarkemmin millaisia?

Oikeudenkäynnin julkisuus on oikeusvaltion keskeisiä periaatteita ja asiakirjajulkisuus on turvattu JulkL:n ohella tuomioistuimia koskevan erityislain nimenomaisella säännöksellä (YtJulkL 7 § 2 mom). Edellä todettu JulkL 16 §:n (YtJulkL 13 § 1 mom nojalla) epäyhtenäinen tulkintakäytäntö tietopyyntöihin vastaamisessa on käytännössä voinut johtaa tilanteisiin, joissa tiedon pyytäjiä saatetaan kohdella eri tavoin eri tuomioistuimissa riippuen tulkinnasta ja tulkitsijasta. Myös asiakirjopyyntöjä koskevien maksujen perimisessä on ollut tuomioistuinkohtaisia eroavaisuuksia. Käytäntöjen erilaisuus ei anna viranomaistoiminnasta johdonmukaista ja yhdenmukaista kuvaa.

Jos säännösten tulkinnasta tulee erimielisyyttä, asian käsittely valitusteitse kestää pitkään.

7. Minkälaisia toimia organisaationne jokapäiväisessä työssä on tehty julkisuusperiaatteen tehokkaan toteutumisen varmistamiseksi?

Kaikissa Tuomioistuinviraston kehityshankkeissa, esimerkiksi istuntosalien teknisessä varustelussa ja istuntokäyttöön tarkoitettujen etäyhteysvälineiden teknisissä ratkaisuissa sekä myös tuomioistuinten toimitilojen suunnittelussa otetaan huomioon julkisuusnäkökulma. Tuomioistuinvirasto on myös pitänyt tärkeänä muistuttaa julkisuusperiaatteen noudattamisen merkityksestä omissa julkaisuissaan ja tuomioistuimille antamissaan ohjeistuksissa.

Tuomioistuinvirasto on myös järjestänyt koulutusta julkisuuden ja tietosuojan yhteensovittamisesta sekä kehittänyt lomakkeita asiakirjojen pyytämiseen, mallilausekkeita tietopyyntöjen käsittelyyn sekä tietosuojasäännöksistä informointiin. Myös asiakirjajulkisuuskuvaukset ovat saatavilla internetsivuilta. Tietopyyntöjen tekemiseen liittyvää ohjeistusta sekä informaatiota pyritään edelleen kehittämään verkkosivuilla.

8. Koetteko, että julkisuusperiaatteen toteuttaminen ja julkisuuslain toimeenpano on resursoitu organisaatiossanne riittävällä tavalla? Onko organisaatiossanne riittävä ja ajantasainen osaaminen lain soveltamisesta?

Tietopyyntöjen määrä on lisääntynyt huomasti ja erityisesti tuomioistuinten asiakirjat kiinnostavat laajaa joukkoa. Tietopyyntöjä tulee hyvin erilaisia ja eri tarpeista lähtien. Myös niiden täsmällisyys vaihtelee paljon. Epäselvien tietopyyntöjen sekä asiakirjan luovuttamista koskevien säännösten monimutkaisuus aiheuttaa lukuisia tulkintatilanteita, joiden selvittäminen vaatii paljon resursseja.

Asiakirja-aineistot voivat sisältää tuhansia sivuja ja esimerkiksi tarkemmin yksilöimät huomiot aineiston sisältämistä salassa pidettävistä osista (esimerkiksi liikesalaisuuksista), voivat huomattavasti hidastaa tietopyyntöön vastaamista. Asianosaiset eivät välttämättä ole halukkaita helpottamaan salassa pidettävien kohtien yksilöintiä.

Vaatimukset viranomaisten tuottamasta, valmiiksi anonymisoiduista aineistoista ovat kasvaneet. Salassa pidettävien ja tarpeettomien henkilötietojen poistaminen vaativat huomattavaa resurssia.

Tietopyyntöjen käsittelyyn tarvitaan nykyistä resurssia enemmän etenkin sellaisessa viranomaistoiminnassa, jossa syntyy ratkaisukäytäntöä, joka kiinnostaa myös laajemmin. Asiakirjopyyntöjä koskevien määräaikojen riittävyttä on syytä arvioida suhteessa pyyntöjen laajuuteen. Asiakirjapyynnöt saattavat kattaa esimerkiksi määrätyn asiaryhmän tiedot useilta vuosilta.

9. Mitkä ovat julkisuuslain kiireisimmät muutostarpeet? Mainitkaa enintään kolme tärkeintä.

Julkisuuden ja tietosuojaan yhteen sovittaminen tietosuoja-asetuksen säännöksiä vasten.

Myös oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien lakien arvioiminen tietosuojakehikkoa vasten on toteutettava mahdollisimman pikaisesti

10. Muut mahdolliset kommentit ja toiveet, joita haluatte välittää työryhmälle julkisuuslain ajantasaistamistyössä huomioon otettavaksi.

On tarpeellista, että tuomioistuinten julkisuuslakien, julkisuuslain ja henkilötietojen suojaa koskevaa sääntelyä tarkastellaan kokonaisuutena ja samalla kertaa. Tuomioistuin asiakirjat kiinnostavat huomattavan laajaa joukkoa ja asiakirjapyyntöjä tulee runsaasti. Tuomioistuinvirasto pyytää työryhmää harkitsemaan, olisiko työryhmää tarve täydentää jäsenellä, joka toisi nyt lausunnon kohteena olevaan lainsäädäntötyöhön myös tuomioistuinsektorin kokemuksen ja näkemyksen.

Tuomioistuinvirasto pyytää myös harkitsemaan, onko tarpeen säätää kokonaan oma laki, joka kattaa oikeushallinnon kaikkien toimijoiden tarpeet sekä myös suhteuttaa henkilötietojen tietosuojaedellytykset tuomioistuinten toimintaympäristöön ja siten turvaa samanaikaisesti oikeusvaltioperiaatteet ja julkisuustavoitteet. Sääntelyssä olisi etenkin syytä kiinnittää huomioita yhdenmukaiseen määrittelyyn salassa pidettävän tiedon osalta useampia viranomaisia sisältävässä prosessissa.

Lisäksi JulkL:n nojalla viranomaisen tekemän harkinnan indispositiivisuutta tulisi korostaa esim. toteamalla, että edes asianosaisten yhteinen pyyntö tai suostumus tiedon salaamisen ei yksin oikeuta tekemään rajoituksia julkisuudesta, ellei sille ole laissa säädettyjä edellytyksiä.

Viittaustekniikalla toteutettu lainsäädäntö, jossa tuomioistuinten erityislaki (YtJulkL) sisältää viittaukset yleiseen julkisuuslakiin (JulkL) on raskas sääntelytekniikka.

Henkilötietojen käsite on laaja, ja joskus voi olla haastavaa tunnistaa, mitkä kaikki tiedot katsotaan henkilötiedoiksi, jotka nauttavat tietosuojasäännösten suojaa. Anonymisoinnissa tunnistamisen täytyy estyä peruuttamattomasti ja siten, että rekisterinpitäjä tai muu ulkopuolinen taho ei voi enää hallussaan olevilla tiedoilla muuttaa tietoja takaisin tunnistettaviksi. Usein asiakirjallisen aineiston osalta on mahdollista toteuttaa lähinnä pseudonymisointia, joka tarkoittaa henkilötietojen käsittelemistä siten, että henkilötietoja ei voida enää yhdistää tiettyyn henkilöön ilman lisätietoja. Pseudonymisoidut tiedot katsotaan tietosuojasetuksessa yhä henkilötiedoiksi, joiden käsittelyssä on noudatettava tietosuojasäännöksiä. Sääntelyä tarkistettaessa myös pseudonymisoitujen tietojen käsittelylle on löydettävä perusteet tietosuojalainsäädännöstä. Jos viranomaisten asiakirjojen saatavuutta halutaan edistää, tulee viranomaisille tarjota tukea, resursseja, asiantuntevaa osaamista sekä työkaluja asiakirja-aineiston anonymisointiin ja pseudonymisointiin. Esimerkiksi tuomioistuinsektorilla tätä työtä on yritetty edistää muun muassa ANOPPIhankeella: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM042:00/2018>

Jaakkola Riku
Tuomioistuinvirasto

Leivonen Raisa
Tuomioistuinvirasto